

KATASTARSKA I ZEMLJIŠNO-KNJIŽNA EVIDENCIJA PALAGRUŽE

Marijan BOŽIČNIK – Zagreb*

SAŽETAK. Na pola puta između otoka Visa i talijanskog poluotoka Gargana, smjestilo se otočje Palagruža. Velika i Mala Palagruža, uz još petnaestak stjenovitih otočića upisani su istodobno u katastarskoj i zemljišno-knjižnoj evidenciji i općine Komiža na otoku Visu i općine Lastovo na otoku Lastovo. Nedvojbeno je da je takvim upravnim i sudsko-pravnim postupcima stvoren nered, koji stvara pomutnju među upravnim općinama kao i njihovim stanovnicima, s mnogim posljedicama u unutrašnjoj upravnoj podjeli domovine nam Hrvatske. Tko je za to kriv i kako to ispraviti, tema je ovoga članka.

1. SMJEŠTAJ I ZNAČENJE PALAGRUŽE U JADRANSKOME MORU

Arheolozi i povjesničari tvrde da je otočje Palagruže bilo naseljeno već 3.000 godina prije Krista te nakon toga doba kontinuirano još punih sedam stoljeća.

U grčkom jeziku riječ pelagos znači pučinu ili otvoreno more, pa je taj skup kamenita otočja dobio današnji naziv u hrvatskoj jezičnoj inačici Palagruža, dok ga Talijani nazivaju Pelagoso.

Do nedavnih je dana Palagruža imala snažno naglašeni vojno-obrambeni značaj u Jadranskom moru, a oduvijek važnu ulogu u ribarskom gospodarstvu. Palagruži se danas u splet gospodarskih zbivanja ugrađuje nova značajna gospodarska komponenta, a to je vadenje nafte i plina iz Jadranskog podmorja.

U današnje doba brzih sredstava plovidbe po moru, Palagruža je nadohvat hrvatske i talijanske obale. Od Visa je udaljena 74 km, od Lastova 59 km, a od poluotoka Gargana, na talijanskoj obali, samo 52 km. Nekad je dolazak do Palagruže za naše ribare, koji su plovili malim brodicama na vesla, bio pravi podvig. Još je teže bilo dovesti kući bogati ulov. Treba naglasiti da je u godinama prije I. svjetskog rata taj ulov znao doseći i količinu od 1.200.000 kg plave ribe i 4000 kg jastoga, a za takav je ulov trebala posebna spretnost, fizička snaga i hrabrost komiških ribara.

* Marijan Božićnik, dipl. inž., Papova 10, Zagreb

Godine 1876. sagrađen je na Velikoj Palagruži svjetionik, jedan od najjačih koji je podignula Austro-Ugarska da bi osigurala nesmetanu plovidbu u tom dijelu Jadranskog mora. Svjetionik je takve snage da se njegovo svjetlo jasno vidi i s talijanske obale, s rta Gargana, kao i s otoka Lastova i Visa i s mora 100 km uokolo Palagruže.

Svjetionik je gradio komiški trgovac Božo Poduje, najvećim dijelom iz palagruškoga kamenoloma. Pri tome je vrijedno spomenuti da je palagruški kamen velike tvrdoće pa je od njega bilo moguće sagraditi samo dva kata svjetionika. Za preostali dio građevine kamen je doveden čak s udaljenog otoka Brača. Stijene Palagruže tako su čvrste da ih ni do danas, nakon mnogih desetaka milenija njihova trajanja, bure i valovi nisu uspjeli razoriti već samo djelomično preoblikovati.

Značenje Palagruže i njezina položaja u Jadranu važnije je, međutim, u ribarskom smislu. Palagruža leži na vulkanskoj ploči koja se proteže od talijanskog poluotoka Gargana, a seže sve do komiške uvale, protežući se pri tome i na otoke Biševo, Svetac i Jabuku. Ploča je zapravo prag u Jadranu koji duboku podmorsku kotlinu od Otrantskih vrata sve do Palagruže, s dubinama većim od 1.300 m, razdvaja od sjevernoga plitkog dijela Jadrana koji se od Palagruže proteže na sjever prema Kvarneru, s morskim dubinama od 150 do 50 m.

Možemo zamisliti prirodni proces reprodukcije ribljeg fonda u dubokim dijelovima Jadrana, a potom uzgonom prelijevanje preko praga prema Palagruži i dalje prema sjeveru. To prirodno, bogom dano mrijestilište i ribogojilište bilo je uvijek temelj dalmatinskog, a posebno komiškoga ribarskoga gospodarstva, pa nije ni čudo da su ga njegovi vlasnici i oružjem branili kada je bilo ugrožavano od strane nedobronamjernih osvajača, s bilo koje strane oni dolazili.

Povremeno možemo naići na zemljopisne karte vrlo sitnih mjerila, na kojima se prikazuju razna statistička zbivanja, meteorološki izvještaji, a koje služe kao omotnice knjiga, na kojima su uz kontinentalni dio Hrvatske, neoprezni geografi i kartografi u prikazu hrvatskog mora nepravedno ili iz nepažnje izostavili otočje Palagružu, tih 33,8 ha posebno značajne površine suverenosti hrvatske države duboko u Jadranskome moru. Takve se stvari ne bi smjele događati, a ni dozvoljavati.

S geodetskog stajališta Palagruža je bila jedna od vrlo značajnih točaka u provedbi osnovnih geodetskih radova krajem prošlog stoljeća, u razvoju tzv. dalmatinskog lanca austro-ugarske vojne trigulacije.

2. POVIJESNI SLIJED DRŽAVNIH, VLASNIČKIH I POSJEDOVNIH PRE-SIZANJA NA PALAGRUŽU

Priobalje i sve otoke istočne Jadranske obale naselili su Hrvati već u VII. stoljeću. Otoci su do danas ostali neprobojni štit i okosnica obrane hrvatske jadranske obale od agresora, koji su stoljećima dolazili kako sa sjevera (Germani), s istoka (Romani), s juga (Bizantinci), a danas i žestoko s istoka («slavenska braća Srbi»).

Kao što je Hrvatska kroz čitavu svoju povijest na ovim prostorima bila, na velikom planu svjetskih zbivanja, na granici civilizacija, tako je i na malome planu otok Palagruža stalno bio istaknuti poligon otimanja toga dijela hrvatskoga državnog prostora i podmorja.

Od 11. stoljeća pa do 1808. godine, za Napoleonove okupacije Dalmacije, Palagruža je zajedno s otokom Visom pripadala Hvarskoj komuni. Koliki je značaj

Palagruža imala za Hvarsku komunu znano je po tome što je 73% ukupnih prihoda u blagajni te komune pritjecalo od viških ribara, odnosno njihova bogatog ulova ribe u palagruškom podmorju.

U 13. stoljeću Venecija je s Hvara protjerala nepoćudnu plemićku obitelj Slavogost koja je našla jedino utočište na otoku Palagruži. U znak osvete Slavogosti su na gusarski način pljačkali sve živo što se približilo Palagruži, sve dok Venecija nije potpuno satrla tu obitelj. Od toga doba potječu i pune škrape ljudskih lubanja na Palagruži.

Svršetkom Napoleonove ere početkom 19. stoljeća, Austrija je okupirala Dalmaciju i otoke sve do albanske granice. Čas uspješnijom, čas manje uspješnom politikom, Austrija je nastojala uvesti pravni red i snošljiv socijalni poredak na tim prostorima, do kojih joj je bilo osobito stalo.

Mlečani nisu mogli podnijeti nazočnost i prestiž Austrije na Jadranskome moru, koja je postala i svjetska pomorska velesila, te su se upustili u nesmiljeni pomorski rat protiv nje. Pokušavši Austriji oteti otok Vis, Mlečani su žestoko poraženi 18. godine od austrijske mornarice. U pravom smislu rečeno poraženi su od hrvatskih mornara, koji su uglavnom sačinjavali posade austrijskih brodova na Jadranu.

Neposredno prije preuzimanja vlasti nad Dalmacijom od strane Austrijanaca, mletački je dužd Dandolo kao generalni providur Dalmacije donio 1808. godine dekret o isključivu pravu Komižana da smiju nesmetano loviti ribu u palagruškom podmorju. Taj su svoj status Komižani oružjem očuvali sve do kraja 1918. godine.

Početkom 19. stoljeća komiška je porodica Buke Borčića otkupila vlasnička prava na Palagružu od biskupa iz Vijeste kupporodajnim ugovorom koji se i danas čuva u izvornom obliku u Mletačkom arhivu, kao vrijedan dokazni dokument o pravu vlasništva Komižana na Palagruži.

Ono što Talijani nisu mogli osvojiti neposrednom borbom, to su, iako poraženi u I. svjetskom ratu dobili 8. rujna 1920. godine tzv. Rapalskim ugovorom. Delegacija ondašnje Kraljevine SHS je bez imalo grižnje savjesti, došavši ionako do neprocjenjive vrijednosti zaposjedanjem praktički cijele hrvatske obale, udovoljila zahtjevima Italije i ustupila joj u državništvo cijelu Istru, Rijeku, otoke Cres i Lošinj, grad Zadar te otoke Vis i Lastovo s Palagružom.

Tekst Rapalskog ugovora nije nikada objašnjen hrvatskoj javnosti. Objavljen je samo u službenom glasniku odnašnje Kraljevine SHS.

Pri tome je vrijedno naglasiti da je Rapalskim ugovorom Kraljevina Italija priznala trajno pravo lova ribe oko Palagruže komiškim ribarima sa 60 brodica, pri čemu su oni svojom ribarskom spretnošću suvereno dominirali u tom dijelu mora i nad bolje opremljenim talijanskim ribaricama.

Ni bivša SFRJ ni u kom slučaju ne bi uspjela nakon II. svjetskog rata na pariškim mirovnim pregovorima vratiti Palagružu u sastav hrvatskog akvatorija, da na tome nisu svojom upornošću energično inzistirali stanovnici otoka Visa, a posebno Komiže.

Godine 1888. austrijske sudske i upravne vlasti osnivaju zemljišne knjige za područje Dalmacije, pa je tako i Palagruža te godine upisana u z. k. uložak broj 169 k. o. Komiža. Da bi se u smislu Rapalskog ugovora oduzela državna i vlasnička prava Kraljevini Jugoslaviji nad zemljištem otoka Palagruže, 26. siječnja 1925. godine brisano je to pravo vlasništva za cijelo z.k. tijelo (biće) Palagruže iz z. k. ul. 169 k. o. Komiže i preneseno je u zemljišne knjige Apelacionog suda u Zadru u korist Kraljevine Italije.

3. ŠTO SE DOGAĐALO S OTOKOM PALAGRUŽOM U BIVŠOJ SFRJ?

Godine 1945. mirovnim su ugovorom u Parizu svi otoci i cijela obala hrvatskoga dijela Jadrana vraćeni u okvir bivše SFR Jugoslavije. Sav taj teritorij postao je sastavni dio državnog teritorija bivše SR Hrvatske, time i bivše SFRJ.

Dalmaciji i narodu cijele Hrvatske servirane su zaslađene zavodljive komunističke parole da su otoci sada postali »stvarna svojina naroda« i njegovo neotuđivo dobro te da će se sada velikim koracima, uz nepobjedivu Jugoslavensku narodnu armiju, krenuti putem socijalizma u cijeloj SFRJ, a posebno u okviru osiromašene Dalmacije.

Ali nezajažljivi apetiti Srbije i memorandumskog projekta drukčije su gledali na to. Iz njihove perspektive i za Hrvatsku zlosutnih primisli, posebno u odnosu na otoke Vis, Lastovo i Palagružu, ta se storija trebala drukčije odvijati. Područje koje je jednom zaposjela tzv. JNA, odnosno njezina JRM, lukavom i sustavnom politikom, trebalo je, u prvom redu depopulacijom, destabilizirati u korist daljnjih ambicija velikosrpske politike prisvajanja hrvatske obale.

Posljednjih se godina SFRJ pojavilo interesantno pitanje u raspravama Sabora SR Hrvatske, koja li će lokalna vlast upravljati kamenom masom Palagruže i teško izmjerljivim bogastvom koje se krije u njezinu akvatoriju. Da je Palagruža dio hrvatskog akvatorija, izvan svake je sumnje za hrvatski narod i javnost, ali se sada odjednom pojavljuje glas općine Lastova s pitanjem: »Pripada li Palagruža općini Vis ili općini Lastovo«?

Poznate su, međutim sve činjenice. U Komiži je postojala već od davnine tvornica za preradu ribe u koju su viški ribari desetljećima, osim s Palagruže dopremali ribu čak i s Atlantika.

Od 1252. sve do 1808. godine otok Lastovo pripadao je dubrovačkoj Republici, ali ne i otok Palagruža. Da je Palagruža bila lastovska i ona bi bila u sastavu Dubrovačke Republike, a to nije bio slučaj.

Kako je ranije naglašeno, vlasničko stanje nad zemljištem Palagruže promijenjeno je 1925. godine ispisom iz zemljišnih knjiga općine Vis i prijenosom u zemljišne knjige Apelacionog suda u Zadru. Državni sekretarijat za pravosudnu upravu bivše NRH, pristupio je ispravljanju i nadopuni zemljišno-knjižnog stanja u Kotarskom sudu Vis, a za k. o. Komižu. Rješenjem tog suda od 20. rujna 1961. u predmetu nadopuna zemljišnih knjiga izvršene su sljedeće uknjižbe. Nabrojene su sve zgradne čestice kao što su: svjetionik, kapelica sv. Mihovila, krušna peć, cisterna, slivnici, kuhinja, magazin na žalu i druge. Sve su one uknjižene kao tadašnja opća narodna imovina (ONI) s pravom upravljanja u korist Pomorske oblasti srednjeg Jadrana u Splitu, u novi z. k. uložak br. 3402 k. o. Komiže.

Sve ostalo zemljište, pripadajuća Mala Palagruža, hridi i otočići, uknjiženi su kao ONI s pravom upravljanja u korist općine Vis, time da su upisana i druga prava, kao na primjer pravo služnosti putova, prava uzimanja vode iz cisterne za sve ribare koji na Palagružu dođu u ribolov, dok je ispaša za sitnu stoku i branje raznih plodova isključivo pravo svjetioničara dok je tamo na službi.

Preko organa državne uprave, a vjerojatno je taj zahtjev išao i do Savezne skupštine SFRJ, političari otoka Lastova energično su isticali da je Palagruža oduvijek pripadala općini Lastovo, pa je sada tom njihovom zahtjevu i udovoljeno.

Godine 1987. Republički zavod za javnu upravu tadašnje SRH daje u Saboru objašnjenje na citirano »delegatsko« pitanje, koji su bili razlozi da je prema nacrtu zakona o područjima općina u SRH udovoljeno zahtjevu Lastovčana što su tražili pravo na Palagružu. Palagruža je tada upisana u katastarsku i zemljišno-knjižnu

evidenciju k. o. Lastovo. Tom zahtjevu Lastovčana na pravo vlasništva i posjeda dao je podršku i tadašnji Zavod za javnu upravu uz sljedeća obrazloženja:

- teritorij Palagruže oduvijek je bio integralni dio općine Lastovo,
- zahtjev za vraćanje Palagruže pod lastovsku upravu postavljen je davno prije (1962. god.) donošenja prostornog plana SFRJ, pa i po njemu kopirana prostornog plana SRH, posebno u pogledu pitanja tzv. »narodne obrane«,
- da se sadašnjim priznanjem zahtjeva Lastovčana ispravljaju raniji propusti u Zakonu o područjima, u kojima je Palagruža pripadala općini Vis (k. o. Komiži),
- da je Palagruža veće ranije, odnosno 1901. godine upisana u katastarsku evidenciju kao posjed otoka Lastova,
- da su svjetioničari na Palagruži bili redoviti stanovnici otoka Lastova,
- da je Prostornim planom SFRJ Palagruža sada stekla pripadnost općini

Lastovo. Taj plan sačinjen je u Beogradu pod očiglednim pritiskom tzv. JNA, odnosno njezine ratne mornarice, i pod neprekidnim, narodu Dalmacije i narodu toga kraja prodavanim transparentnim motivima da su to razlozi i interesi narodne obrane cijele Jugoslavije.

Za otočje Vis i Lastovo turizam se uopće ne spominje, ali što je još zanimljivije, nijednom riječju ne spominje se niti naglašava važnost ribarstva Palagruže za Dalmaciju i Republiku Hrvatsku.

I još jedna zanimljivost toga prostornog plana iz 1989. godine je odjeljak u kojemu se u pogledu razvoja u Dalmaciji daje apsolutna prednost Kninu pred lukom Ploče i gradom Metkovićem, a u pogledu razvoja turizma u Hrvatskoj naglašeno je da on mora biti kompatibilan s razvojem turizma za cijelu SFRJ.

Nadasve je zanimljivo pitanje zašto se u Nacrtu Prostornog plana SFRJ i poslije po njemu izrađenog Prostornog plana SRH ignoriraju sve naprijed navedene povijesne činjenice koje idu u prilog viško-komiškom ribarenju u podmorju Palagruže. Zašto se time Visu odričala svaka budućnost?

Duboki su to, ali ne gospodarski već potpuno politički motivi. Kako je SFRJ i njezina politika, vođena iz centrale memorandumskog sporazuma u Beogradu, provodila depopulaciju pojedinih hrvatskih krajeva u kojima je hrvatstvo bilo predodređeno za raseljavanje (npr. tjeranje dalmatinskog pučanstva iz Splita prema Zagrebu, a istodobno naseljavanje Splita desecima tisuća vojnih osoba, tako su gospodarskim pritiscima i otoci Vis i Lastovo bili predodređeni za iseljavanje prema sjeveru, a od tih otoka stvarane depandanse srpskih generala i drugih osoba. Razlozi su poznati. A navedeni primjeri političke igre oduzimanja Palagruže Visu, i time mjesta za opstanak na otoku, neprirodnim teritorijalnim podjelama i drugim smicalicama grubih sila tzv. »narodne armije« bila je u tom pogledu neometana, pa svakako i uspješna. Da je tome tako imali smo se prilike osvjedočiti kod svakog popisa stanovništva kada je na tim otocima bilo do 600 stanovnika manje. Znamo što znači šest stotina živih duša na tim opustošenim otocima Visa i Lastova, bez turizma i bez riba. Izumiranje stanovništva, posebno na tim otocima, bio je jedan od ciljeva velikosrpske politike.

Posljednjih godina SFRJ na otok Palagružu nije smio doći nijedan Višanin na ribarenje bez posebne dozvole vojnih vlasti. Istodobno su se po otoku Visu gradile hacijende za visoke oficire JNA, a Lastovo je postalo najpoznatije izletišta za gošćenje i čašćenje beogradskih generala i njihovih prirepaka.

Oni su rješenju problema vlasništva i posjedništva Palagruže odričali svaku potrebu. Po njima Palagruža nije trebala biti niti viška niti lastovska, nego skupa s Visom i Lastovom pripadati SFRJ i njezinoj tzv. JNA. A domaćem pučanstvu kako bude, bolje da ga tamo i nema.

Današnje stanje dvostruke katastarske i zemljišno-knjižne evidencije ne smije dulje potrajati. Radi se o nečijem očitom promašaju, što se mora ispraviti, jer je Palagruža prevelika vrijednost da bi se s njome tako postupalo. svi zakoni o teritorijalnim jedinicama kao i red u odnosima hrvatskog akvatorija, kako u pogledu teritorijalnih jedinica samostalnih lokalnih uprava, tako i u pogledu općeg reda i sigurnosti na moru, to zahtijevaju.

Objekt sa zemljišnim stvarnostima može biti knjižen samo u jednoj katastarskoj općini, a nikako u dvije. Državna geodetska uprava odgovorna je za stanje evidencije katastra. Znajući da je katastarska i zemljišno-knjižna evidencija Palagruže neuredna, mora svojim stavom utjecati da se to stanje ipravi.

LITERATURA

- Boršanić, J. (1983): Komiška ribarska epopeja, Čakavska rič, Split, br. 1–2
Izvodi iz evidencije katastra i zemljišne knjige općina Vis i Lastovo
Rubić, I. (1922): Naši otoci u Jadranu, Split.
Vjesnik (1987): Čija je Palagruža, Zagreb, 5. prosinca 1987.
Urbanistički institut SRH (1989): Prostorni plan SRH, Zagreb.

CADASTRAL AND LAND REGISTER RECORDS OF PALAGRUŽA

Halfway between the island Vis and the Italian peninsula Gargana there is a group of islands Palagruža. Velika and Mala Palagruža, together with another fifteen small rocky islands are entered in the cadastral and land register records of both the municipality Komiža on the island Vis and the municipality Lastovo on the island Lastovo. Such administrative and legal proceedings have undoubtedly caused a disorder bringing up confusion between administrative municipalities, as well as among their inhabitants, with large consequences in the inland administrative division of our homeland Croatia. Who is responsible for this situation and how it could be corrected, is the topic of this article.

Primljeno: 1995–02–01